

Trečiojo amžiaus universitetas – regiono vyresnio amžiaus žmonių socialinės ir kultūrinės atskirties mažinimo veiksnys

Džiuljeta MASKULIŪNIENĖ,
Bronius MASKULIŪNAS
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *trečiojo amžiaus universitetas (TAU), humanitarinis akiratis, gyvenimo kokybė, socialinė ir kultūrinė atskirtis, atvejo analizė.*

Įvadas

Pagyvenusio, seno žmogaus problematika tampa vis aktualesniu tyrimų objektu. Trečiojo amžiaus universitetai (toliau tekste vartojama santrauka TAU) – šiuolaikinė suaugusiųjų neformaliojo švietimo forma, Lietuvoje sulaukianti vis didesnio populiarumo, pripažinimo¹. Didesni ar mažesni įvairių Lietuvos vietovių trečiojo amžiaus universitetai palaipsniui tampa svarbia pagyvenusio amžiaus žmonių kultūrinio gyvenimo forma, socialinės atskirties mažinimo įrankiu. „Lietuvos pagyvenusių žmonių socialinis identitetas artimesnis ne vartotojų, o skurstančiųjų identitetui, todėl jie susiduria su dviguba socialine atskirtimi: kultūrine, sąlygota negatyvių visuomenės nuostatų, ir ekonomine, nulemta skurdo“ (Rapolienė 2009, 109). Toks identitetas dar aktualesnis periferijos, regionų, nutolusių nuo centro, žmonėms, nes čia pragyvenimo lygis yra žemesnis, o kultūrinis laukas teikia mažiau galimybių tenkinti įvairius XXI a. žmogaus poreikius. Pažymėtina ir tai, kad „senatvė siejama su socialinio statuso, socialinių vaidmenų, reikšmės visuomenėje, darbo praradimu. Praktiškai vyresnio amžiaus žmonės savo vaidmenis išlaiko tik šeimoje: jie lieka seneliais, besirūpinančiais anūkais. Iš visuomenės

¹ Čia verta prisiminti ir tam tikra prasme TAU pirmtakus – vadinamuosius liaudies universitetus, kurių ištakos yra XIX amžiuje. Teigiama, jog pirmąjį liaudies universitetą – Aukštesniąją liaudies mokyklą, skirtą suaugusiųjų švietimui, 1844 m. Danijoje, Rodingo kaime, įkūrė danų rašytojas, pedagogas, istorikas Nikolajus Frederikas Severinas Grundtvigas (1783–1872). Lietuvoje liaudies universitetai randasi XX a. pradžioje. Vienas pirmųjų – Vinco Kudirkos liaudies universitetas, 1924 metais įsteigtas Kaune. Lietuviai liaudies universitetus lankė ir kitose šalyse, pavyzdžiui, Maskvos Alfonso Šaniavskio liaudies universitetą, įkurtą 1908 metais, lankė Adomas Lastas, Ignas Šeinius ir kiti mokslo žinių trokštantys lietuviai.

jie išstumiami, tampa nereikalingi. Kai patys pasijaučia esantys „už borto“, ieško veiklos, kad galėtų jaustis reikalingi“ (R a p o l i e n ė 2012). Šio straipsnio **tikslas** – Šiaulių trečiojo amžiaus universitetą aptarti kaip Šiaurės Lietuvos regione pagyvenusių žmonių socialinę ir kultūrinę atskirtį mažinantį veiksnį. Tyrimo metodai – teorinės literatūros analizė, atvejo analizė (nagrinėjama Šiaulių trečiojo amžiaus universiteto Humanitarinio fakulteto patirtis), pusiau struktūruoto klausimyno duomenų analizė.

Trečiojo amžiaus universiteto tyrimai

Trečiojo amžiaus universitetas kaip atskiras Lietuvos švietimo reiškinyss yra tirtas keliose studijose. Šios tematikos tyrimus inicijuojant nemažai prisidėjo LR švietimo ir mokslo ministerijos Ugdymo plėtotės centras. 2012 metų tyrime pateikiama trečiojo amžiaus universiteto samprata:

„Trečiojo amžiaus universitetas (TAU) Europos valstybėse tam tikra prasme yra neformaliojo suaugusiųjų švietimo forma. Trečiojo amžiaus universitetas yra savarankiška, savanoriška organizacija, savo veikla užtikrinanti vyresnio amžiaus žmonių geresnę socialinę integraciją į visuomenę, skatinanti jų efektyvų, produktyvų ir turiningą gyvenimą, palaikant jų darbingumą, fizinį aktyvumą. Pagyvenusiems žmonėms tokia švietimo forma tinkama tuo, kad padeda išmokyti kritiškai apmąstyti ir įvertinti savo gyvenimo aplinkybes, atrasti naujų galimybių gyvenimo kokybei pagerinti ir imtis konstruktyvių pokyčių. Kad ir koks švietimas būtų – formalus ar neformalus, jis praplečia visus asmenybės vystymosi aspektus: asmeninį, socialinį, kūrybinį, profesinį, ekonominį, kultūrinį. Lietuvoje trečiojo amžiaus universitetas dažnai suprantamas daug plačiau – kaip bet kokius veiklos ir tobulinimosi tikslus (ne tik akademinio tobulinimosi, bet ir meninės veiklos, turizmo ir pan.) keliantis visų pirma vyresnio amžiaus žmonių susivienijimas“ (*Trečiojo amžiaus universitetų sistemos veiklos analizė* 2012).

Šioje studijoje tirta daug TAU parametrų (dėstytojai, studentai, finansavimas ir t. t.), pateikta rekomendacijų dėl TAU veiklos. Minėtąjį tyrinėjimą plėtoja kitas tyrimas, paskelbtas 2014 metais – Albino Kalvaičio, Jūratės Barauskienės, Agnės Mačėnaitės „Trečiojo amžiaus universitetai Lietuvoje: situacijos analizė ir plėtros gairės“. Čia detalčiai aptarti organizaciniai, finansiniai ir strateginiai TAU veiklos Lietuvoje aspektai, pateikiamos trečiojo amžiaus universitetų plėtros gairės. Studijoje teigiama: „TAU yra viena labiausiai populiarėjančių mokymo įstaigų Lietuvoje. Pirmasis TAU atsirado 1995 m., 2012 m. veikė 24 TAU, o 2014 m. pavasarį Lietuvoje jau buvo žinomi 40 įvairiuose miestuose veikiantys trečiojo amžiaus universitetai. Kita vertus, TAU visą laiką nebuvo įtraukti į bendrą Lietuvos švietimo sistemą, o egzistavo autonomiškai“ (K a l v a i t i s, B a r a u s k i e n ė, M a - č ė n a i t ė 2014, 4). Be kita ko, šiame darbe akcentuojami ir juridiniai TAU aspektai, aprašomi neformaliojo suaugusiųjų švietimo uždaviniai:

„Neformalusis suaugusiųjų švietimas reglamentuojamas LR neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymo. Šiame įstatyme nustatyta, kad neformalusis suaugusiųjų švietimas – asmens ir visuomenės interesus atitinkantis mokymasis, lavinimasis ar studijos, kurias baigusiam neišduodamas valstybės pripažįstamas dokumentas, patvirtinantis išsilavinimo, tam tikros jo pakopos ar atskiro reglamentuoto modulio baigimą arba kvalifikacijos įgijimą.

Nustatyti šie pagrindiniai neformaliojo suaugusiųjų švietimo uždaviniai: padėti asmeniui tenkinti savišvietos poreikius, plėtoti savo kultūrinius interesus; ugdyti asmens kūrybines galias ir gebėjimus; padėti asmeniui tapti aktyviu demokratinės visuomenės piliečiu; sudaryti sąlygas įgyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų, taip pat sąlygas kvalifikacijai tobulinti“ (Ibid., 7).

Yra ir trečioji, pratęsianti pirmąsias dvi, studija – tai Albino Kalvaičio darbas „Trečiojo amžiaus universitetai Lietuvoje. 2018 m. situacija“. Būtina akcentuoti, kad visi šie tyrimai atlikti Ugdyto plėtotos centrui vykdam Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis finansuojamą projektą „Suaugusiųjų švietimo sistemos plėtra suteikiant besimokantiems asmenims bendrąsias kompetencijas (II etapas)“.

Apskritai pastaruosiu metu apie trečiojo amžiaus universitetų problematiką randasi vis daugiau rašinių, įvairios informacijos žiniasklaidoje, respublikinėje ir regioninėje spaudoje. Aktualių publikacijų pateikta, pavyzdžiui, internetiniame leidinyje *Bernardinai.lt*. Antai viename numeryje buvo kalbinama pensininkė ponina Janina, kuri pasakojo: „Iš kažkur mieste sutiktų žmonių sužinojau, kad yra toks Trečiojo amžiaus universitetas ir tuoj pat, nieko nelaukus, parašiau prašymą, pasirinkau fakultetus ir pamažu pamažu, nors pirmais antrais metais buvo labai nedrąsu, aš visgi „įsirašiau“ į šitą peizažą, susiradau savo nišą. Be to, Mokytojų namai pašonėje. Jie tikrai verti gero vardo, nes tai vienintelis tikras kultūros židinys tokiems žmonėms kaip pensininkai. Ten beveik visi renginiai yra nemokami. Nusirašai viso mėnesio darbo planą ir lankai“ (Š i a u d v y t i s 2006). Šiame interviu aktualizuota pensinio amžiaus žmonių marginalizavimo problema. Pagaliau ir patys universitetai leidžia leidinius, pristatančius universiteto veiklą, jo žmones. Minėtinas pavyzdys – dvi knygos apie Šiaulių trečiojo amžiaus universitetą: *Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui 10 metų* (Šiauliai, 2009) ir *Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui – 20 metų* (Šiauliai, 2019). Jose aptariama visų (dabar jau aštuonių) fakultetų veikla, pasakojama universiteto įkūrimo raida, peripetijos, atskleidžiama reikšmė kultūriniam ir socialiniam regiono gyvenimui ir kt.

Trečiojo amžiaus universitetas sociokultūriniame kontekste

Trečiojo amžiaus universitetai veikia konkrečioje sociokultūrinėje erdvėje, kuri mokslininkų analizuojama įvairiais rakursais. Pastaruosiu metu atliekama įvairių gyvenimo kokybės tyrimų, aktualių ir nagrinėjamai temai. „Mokslininkų darbuose sąvoką *gyvenimo kokybė* imta tapatinti su laimės, visaverčio gyvenimo arba pasitenkinimo gyvenimu sąvokomis“ (S e r v e t k i e n ė 2012, 20). Ne tik galėjimas

vartoti, makroekonominiai rodikliai ir panašūs dalykai nulemia žmogaus gyvenimo kokybę. Tyrimai rodo, kad „subjektyvi gerovė stipriausiai koreliuoja su sveikata, materialine gerove ir švietimo prieinamumu“ (White, cit. iš Servetkienė 2012, 22). Būtina akcentuoti čia pabrėžiamą švietimo matmenį – žmogui (taip pat ir vyresnio amžiaus) svarbu švietimas ir jo lemiami dalykai – išsilavinimas, raštingumas, galimybė kultūringai leisti laisvalaikį, kurti socialinius ryšius ir pan. Europos Sąjungos suaugusiųjų švietimo politika irgi pabrėžia mokymosi reikšmę šiuolaikinio žmogaus gyvenime: „Mokymasis yra naudingas dėl savo didelės socialinės ir ekonominės vertės, todėl nustatant politiką ir skirstant finansavimą būtina atsižvelgti į visuomenės ir asmenų poreikius“, pažymi, kad „suaugusiųjų mokymosi srityje sukurta daugybė projektų, skirtų kovai su socialine atskirtimi ir kitomis panašiomis problemomis“ (*Suaugusiųjų švietimas Europoje* 2008, 115). Neformaliojo švietimo forma – TAU – irgi mažina socialinę atskirtį, todėl finansinė tokių universitetų parama turėtų būti garantuota. Turint deramą finansavimą, būtų galima aktyviau siekti andragogų profesionalų įdarbinimo trečiojo amžiaus universitetų vadybos srityje.

Andragogikos tyrinėtojai, nagrinėdami, kokių kvalifikacijų reikia specialistams, dirbantiems pagyvenusio amžiaus žmonių švietimo srityje, akcentuoja andragogų asmenines ir socialines kompetencijas, savo ruožtu besiskaidančias į dalykines, didaktines ir vadybines (Bekšta 2011, 50). Tačiau Šiaulių TAU patirtis rodo (tai atspindi ir respublikinę tendenciją), kad administracinius, vadybinius trečiojo amžiaus universitetų darbus šiandien atlieka aukštųjų mokyklų dėstytojai, kiti savo srities profesionalai, žinomi miesto inteligentai. Tačiau dažnai tai nėra suaugusiųjų švietimo profesionalai andragogikos prasme. Nepaisant to, aktyvus ir įdomus TAU gyvenimas, didėjantis studijuojančiųjų skaičius rodo, kad ši neformaliojo švietimo atmaina yra labai reikalinga ir savalaikė švietimo, kultūrinio gyvenimo forma, galinti sėkmingai funkcionuoti ir entuziazmo dėka, palaikoma pačios universiteto idėjos. Ir tai gerai matyti regionuose, miestuose ir miesteliuose, esančiuose toli nuo didžiausių centrų. Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad „socialinė atskirtis reiškia ir marginalizaciją. *Marginalizacija* – tai yra toks visuomeninis procesas ir jo padariniai, kurie lemia ir apibrėžia piliečių nebuvimą sudėtinė „normalios“ visuomenės dalimi“ (Brazienė, Gudžinskienė 2004, 52). Labai svarbu, kad marginalizacija reiškia ir buvimą kultūriniame visuomenės pakraštyje. Trečiojo amžiaus universitetai amortizuoja pagyvenusių žmonių marginalizavimą. Neretai būtent TAU būna viena iš nedaugelio galimybių senjorams kasdienybę užpildyti prasminga veikla, nepasiduoti senatvei. Tai patvirtina ne tik TAU studentai, bet ir dėstytojai: „Yra daug būdų, kaip pristabdyti biologinį ir psichologinį senėjimo procesą. Pirmiausia, reikia norėti kažko naujo, būti aktyviam, socialiam, energingam. Vienas iš variantų tokiai būsenai pasiekti – lankyti Trečiojo amžiaus universitetą (TAU). Jis padės įveikti besikėsinančią vienatvę, sužinoti daug nauja ir išpildyti seniai puoselėtas svajones. Privalu plėsti akiratį“ (Klumbytė 2019, 35). Taigi neformaliojo švietimo prieinamumas pagyvenusiems žmonėms garantuoja jų aukštesnę gyvenimo kokybę, dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Šiaulių TAU Humanitarinis fakultetas – vyresnio amžiaus žmonių traukos vieta²

XX a. pradžioje Šiauliuose veikė trys liaudies universitetai: Motiejaus Valančiaus, Povilo Višinskio ir Jono Basanavičiaus. 1925 m. gegužės 26 d. Lietuvių katalikų jaunimo federacija „Pavasaris“ įkūrė Motiejaus Valančiaus liaudies universitetą Kaune, vienas jo filialų buvo įsteigtas ir Šiauliuose. 1927 m. atidarytas Povilo Višinskio liaudies universitetas irgi buvo skirtas miestiečių lavinimui ir švietimui. 1927 m. buvo įkurta Lietuvių mokytojų tautininkų Jono Basanavičiaus sąjunga, kuri 1928 m. pradėjo steigti Jono Basanavičiaus liaudies universitetus. Vienas iš jų atidarytas ir Šiaulių mieste.

Galima sakyti, kad dabartinis Šiaulių trečiojo amžiaus universitetas tęsia liaudies universitetų tradiciją Šiauliuose. 1999 m. jis įsikūrė kaip tuo metu Medardo Čoboto vadovauto Vilniaus trečiojo amžiaus universiteto filialas, tačiau iš esmės vykdė (ir tebevykdo) visai savarankišką ir savitą studijų procesą.

Pirmaisiais 1999–2000 mokslo metais darbą pradėjo du universiteto padaliniai: Humanitarinis ir Sveikatos fakultetai. Medicinos mokslams dėmesys buvo ir yra skiriamas neatsitiktinai – trečiojo amžiaus universitetų judėjimui Lietuvoje daug nusipelnė būtent medikai, sveikatos temos labai aktualios vyresnio amžiaus žmonėms, todėl natūralu, kad Sveikatos fakultetas įkurtas vienas pirmųjų. Humanitarinis fakultetas buvo įkurtas kaip galintis patraukti kitokių interesų žmones. Klasikinio, platesnio profilio fakultetas pakvietė universalesnę problematiką besidominčius pagyvenusius žmones, vertinančius filologijos, filosofijos, istorijos, komunikacijos, menotyros ir panašias žinias.

Šiaulių TAU Humanitarinis fakultetas iš kitų skiriasi tuo, kad čia buvo ir yra dirbama kaip įprasta „tikruose“ universitetuose – visą semestrą skaitomas paskaitų ciklas, gilinamasi į vieną parinktą temą. Taip galima pasiekti geresnių studijų rezultatų: studentai nuosekliai išžvalgo dėstomą dalyką. Skaitomos paskaitos (tai dažniausia mokymo forma), tačiau vedamos ir pratybos, seminarai, kurie įneša gyvumo, leidžia geriau suprasti dėstomą dalyką. Stengiamasi, kad dėstytojų kvalifikuoti specialistai, mokslų daktarai, kompetentingi dalyko praktikai. Skaitytų kursų tematikos ir problematikos įvairovę parodo paskaitų ciklų pavadinimai: „Krikščionybės tradicija XX amžiaus lietuvių literatūroje“ (doc. dr. Dalia Jakaitė), „Įdomioji Lietuvos istorija“ (prof. dr. Arūnas Gumuliauskas), „Politika pilietiškai“ (lekt., Kovo 11-osios akto signataras Donatas Morkūnas), „Garsiausi XX a. lietuvių romanai: (kon)tekstai“ (lekt. dr. Nerijus Brazauskas), „Rašytojai – Nobelio premijos laureatai“ (prof. habil. dr. Ona Danutė Klumbytė), „Lietuvių kalbos žodžių sluoksniai“ (lekt. Robertas Gedrimas), „Vaikų ir jaunimo literatūra ir vaikų subkultūra“ (prof. dr. Džiuljeta Maskuliūnienė), „Vietos savivalda pirmosios Lietuvos Respublikos laikais“ (doc. dr. Jonas Sireika), „Švedijos kultūros mozaika“ (doc. dr. Gintautas Saulis), „Senoji lietuviška raštija: nuo pirmųjų rankraščių iki

² Šiame skyriuje naudojama medžiaga iš minėtos knygos *Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui – 20 metų* (Šiauliai, 2019).

skaitmeninių technologijų“ (prof. dr. Bronius Maskuliūnas), „Lietuvių fotografija: nuo ornamentikos iki metafizikos“ (lekt. Jurgis Dieliautas) ir kt.

Fakultete studijuotos Lietuvos istorijos ir politikos, komunikacijos ir knygotyros, kalbotyros, kultūrologijos, literatūrologijos, menotyros, religijotyros temos. Dominavo lietuvių ir užsienio literatūros paskaitų kursai. Fakulteto skaitytojai išgirdo Vinco Mykoliaičio-Putino, Broniaus Radzevičiaus, Ričardo Gavelio, Marius Ivaškevičiaus romanų interpretacijas, gilinosi į religinę Oskaro Milašiaus, Bernardo Brazdžionio, Leonardo Gutausko ir kitų poetų ir rašytojų kūrybą. Studijuota ir pasaulinių literatūros korifėjų kūryba – nuo didžiojo italų klasiko Dantės Aligjerio iki prancūzų švietėjo Voltero. Kiti kursai buvo skirti komunikacijos ir istorijos dalykams. Susipažinta su modernia Šiaulių universiteto akademine biblioteka, domėtasi Lietuvos istorijos įdomybėmis, pavyzdžiui, moters vaidmeniu LDK politiniame gyvenime, Vilniaus krašto problema tarpukariu ir kt.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad paskaitų ciklai praturtinami tikslinėmis mokomosiomis išvykomis į muziejus, bibliotekų saugyklas, kitas kursui aktualias vietas, ieškoma įvairesnių ir įdomesnių dėstymo formų. Prof. Džiuljeta Maskuliūnienė studentus pakvietė į poeto Jovaro memorialinį muziejų, kur vyko paskaita, buvo susipažinta ir su muziejaus ekspozicija. Į kitą šio kurso paskaitą buvo pakviesta vaikų rašytoja Urtė Uliūnė, kuri pasidalijo savo mintimis apie literatūrinės pasakos žanrą ir atsakė į studentų klausimus. Dėstytojas Jurgis Dieliautas į savo paskaitų ciklą pasikvietė žinomus Šiaulių fotomenininkus Ričardą Dailidę ir Reginą Šulskytę. Doc. Jonas Sireika vedėsi studentus pasivaikščioti Šiaulių savivaldybininkų pėdsakais, dr. Inesės Ratnikaitės kursas nagrinėjo krikščioniškojo dvasingumo formas, o studentai ne tik klausėsi paskaitų, diskutavo, bet ir nuvyko į Kryžių kalno vienuolyną, Šv. Benedikto vienuolyną Palendriuose. Baigę studijuoti „Latvijos kultūrinį gyvenimą“, studentai kartu su dėstytoja Regina Kvašyte vyko į Latvijos sostinę Rygą, ten lankėsi Jugendo stiliaus muziejuje, Latvijos nacionalinėje operoje žiūrėjo latvišką operą „Turaidos rožė“, buvo priimti Lietuvos ambasadoje.

Tačiau svarbiausi kiekviename universitete – studentai, dėl kurių viskas ir vyksta. Iš viso 1999–2019 mokslo metais Šiaulių TAU Humanitariniame fakultete studentų skaičius svyravo nuo 40 iki 100 studentų. Kai kurie studentai čia studijuoja daugelį metų. Humanitarinis fakultetas turi ir savo metraštį, kuriame kaupiamos nuotraukos iš fakulteto gyvenimo, daromi įrašai apie svarbesnius įvykius, surenkami įdomūs senjorų pasisakymai.

Humanitarams būdingas skvarbesnis žvilgsnis, nes jie domisi pasaulio išminimi, sudėta rašytojų, filosofų, mokslininkų knygose. „Žinodami, kad, sulaukę senatvės, galime pasirinkti vieną iš kelių, kuriuos nagrinėjo ir mums išgyrė Platonas, Epikūras, Seneka, Montenis, Sartras ir Eriksonas, mes galime nemeluodami sau apsispręsti, kaip nugyvensime šį laikotarpį. Galime išbandyti filosofų idėjas, patikrinti, ar jos atitinka mūsų vertybes. Galbūt taip ir reikia pasenti, žvelgiant į gyvenimą iš filosofinės perspektyvos“, – rašo Danielius Kleinas knygoje *Kelionės*

su *Epikūru*. Į *Graikijos salą ieškant gyvenimo pilnatvės* (Kleinas 2018, 173–174). Mąstyti, nepasiduoti senatvei, dalyvauti gyvenime ir yra trečiojo amžiaus universiteto misija. To siekiama ir Humanitariniame fakultete, jau dvidešimt metų suburiančiame pagyvenusius humanitarinių polinkių žmones.

Trečiojo amžiaus universiteto Humanitarinio fakulteto studentų pusiau struktūruoto klausimyno analizė

Siekiant ištirti TAU klausytojų požiūrį į jų lankomą instituciją, Šiaulių TAU Humanitarinio fakulteto studentams buvo pateiktas pusiau struktūruotas klausimynas su 14 klausimų. Į anketą atsakė 32 respondentai, iš jų – 31 moteris ir 1 vyras. Visi jie – pensinio amžiaus. Daugiausia atsakė 71–75 m. amžiaus žmonių (17), 76–80 m. amžiaus – 6, 66–70 m. amžiaus – 9. Didžioji dauguma atsakiusių yra išsilavinę žmonės: įgytas aukštasis išsilavinimas (inžinierius technikas, chemikė, pedagogė ir kt.) – 16, aukštesnysis (medicinos felčerė, prekių žinovė, buhalterė ir kt.) – 12, specialusis vidurinis (virėja, mezgėja, siuvėja ir kt.) – 4, vidurinis (vairuotojas ir kt.) – 2. Kaip matyti, TAU aktualesnis labiau išsilavinusiai auditorijai, nors pastaruoju metu vis daugiau ateina vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų.

Svarbu akcentuoti, kad fakultetas lankomas iš eilės nemažai metų. Kai kas lanko „nuo įkūrimo“ (3 atsakymai), penkiolika metų (2 atsakymai), dešimt metų (6 atsakymai), septynetą metų (6 atsakymai), penketą metų (7 atsakymai), trejus metus (4 atsakymai), dvejus metus (4 atsakymai). Gerai matyti pagrindinė tendencija – pagal interesus pasirinktą fakultetą lankyti daug metų. TAU klausytojams svarbu sugrįžti į daugmaž tą pačią aplinką (pažįstama dekanė, seniūnė, klausytojai, įprasta darbo tvarka, mėgstamas bendravimo stilius, įprastos, nusistovėjusios fakulteto tradicijos, šventės). „Kai anūkai paklausia, kada, močiute, baigsi savo universitetą, atsakau, kad pavasarį, bet kiekvieną rudenį vėl pradėdau mokytis. Vos tik pradeda lapai kristi ir čiuzėti po kojomis, mes skubame į universitetą, į savo Humanitarinį fakultetą!“ – pasakoja fakulteto seniūnė Regina Rybakova. Trys respondentai atsakė, kad pagal galimybes lanko ir kito fakulteto užsiėmimus.

Į klausimą „Kokie Jūsų pomėgiai?“ atsakydami daugelis respondentų rinkosi kultūrinio pobūdžio veiklas: knygų skaitymas (24 atsakymai), televizijos žiūrėjimas (23 atsakymai), radijo klausymas (20 atsakymų), kelionės (20 atsakymų), teatro lankymas (18 atsakymų), kino lankymas (13 atsakymų). Svarbūs ir kiti pomėgiai – valgio gaminimas, sodininkystė, kambarinių augalų auginimas, tačiau jie buvo pasirinkti rečiau. Tai padeda susidaryti Humanitarinio fakulteto studentų portretą – šio fakulteto lankytojai yra labiau įsipareigoję kultūrinei veiklai, išskirtinis jų bruožas – knygų skaitymo prioritetas.

Išsamiausiai atsakyta į klausimą „Ką Jums suteikia universiteto lankymas?“ „Užtikrina galimybę bendrauti su žmonėmis, padeda įveikti vienatvę“ – 26 atsakymai, „gauname trūkstančių žinių“ – 22 atsakymai, „pagerina nuotaiką“ – 20 atsakymų, „suteikia galimybę bendrauti su įdomiu lektoriumi, leidžia pažinti žinomą žmogų iš arčiau“ – 16 atsakymų. Vienos anketos autorius pažymėjo, kad TAU

lankymas jam suteikia „viską“, t. y. visus išvardytus dalykus. Akivaizdžiai matyti, kad senjorai labai vertina galimybę bendrauti su kitais žmonėmis, megzti socialinius kontaktus. Kaip svarbų dalyką respondentai iškelia ir naujų žinių gavimo faktorių – tai įrodo ir tas faktas, kad klausytojai iš anksto domisi būsimomis fakulteto programomis. Aktualu ir tai, kad čia galima susipažinti su naujais lektoriais, pažinti juos tiesiogiai, ne televizoriaus ekrane ar pan. Dažnai lektorių studentai daug klausinėja, kartais dar ir keliolika minučių po paskaitos.

Į prašymą pateikti savo pasiūlymų ir pageidavimų nemažai respondentų neatsakė arba atsakė „visko pakanka“ ar pan. (19 atsakymų), kiti vardijo specifinius norus: „Norėčiau lankyti spektaklius su bendrakursėmis“ (1 atsakymas), „Norėčiau ir daugiau gerų lektorių ir įdomių kelionių“ (1 atsakymas), „Norėčiau, kad Humanitariniame fakultete užsiėmimai vyktų dažniau“ (1 atsakymas) ir pan. Aiškiai matyti, kad norima išplėsti bendravimo laiką, formas (keliauti, lankyti spektaklius). Akivaizdu, kad lankytojams labai svarbi ir kultūrinė, ir socialinė fakulteto funkcijos. Tai paaiškina atsakymas į dar vieną klausimą: ar gyvenama su šeima, ar vienu. 17 respondentų gyvena su šeima, 15 – vieni. Šio klausimyno rezultatus paremia ir 2012 metais atlikto Lietuvos TAU tyrimo išvada: „Vertinant TAU besimokančių klausytojų iš mokslo gaunamą naudą, galima daryti pagrįstą išvadą, kad trečiojo amžiaus universitete lengviausia įgyti naujų ir naudingų žinių bei maloniai pabendrauti su naujais žmonėmis“ (*Trečiojo amžiaus universitetų sistemos veiklos analizė 2012*).

Atsakymus patvirtina studentės Aldonos Šiaulienės mintys apie studijas Šiaulių TAU Humanitariniame fakultete:

„Išėjimas į pensiją yra gana sudėtingas laikotarpis pensininkams, skyrusiems didelį dėmesį karjerai ir veiklai. Drįsčiau pasakyti, kad mūsų kultūroje senesnės moterys nėra gerbiamos už patirtį, kurią jos sukaupė, kol pasiekė šį gyvenimo periodą. Todėl išėjus į pensiją prarandi labai svarbų gyvenimo vaidmenį – profesinę veiklą, o pakeisti ją kuo kitu yra sudėtinga. Taigi dairiausi terpės, kuri nors kiek kompensuotų svarbų gyvenimo pokytį. Atėjau į Šiaulių TAU.

Ką patyriau? TAU turi daug privalumų, nes teikia galimybę vyresnio amžiaus žmonėms bendrauti, sužinoti, išmokti naujų dalykų. Intelektinis aktyvumas iš tiesų ilgina gyvenimą ir gerina jo kokybę. Patekau į naują edukacijos židinį, kuris skleidžia daugiau spalvų, džiaugsmo ir polėkio, o, kita vertus, kompensuoja dalykus, kuriuos praradau nustojusi dirbti“ (Š i a u l i e n ė 2019, 39).

Fakulteto bendruomenė ir susiformavęs artimesnių draugų ratas užpildo socialinį vakuumą, mažina socialinę atskirtį, leidžia senjorams gyventi visavertį gyvenimą.

Išvados

Šiaulių trečiojo amžiaus universitetas – svarbus Šiaurės Lietuvos regiono socialinio ir kultūrinio gyvenimo dalyvis, ypač aktualus pagyvenusio amžiaus šiauliečiams. Šiaulių TAU Humanitarinio fakulteto veiklos analizė rodo, kad pagyvenę

humanitarinių polinkių žmonės čia gauna naujų filologijos, istorijos, menotyros, komunikacijos ir kitų sričių žinių, sutinka įdomių lektorių, turiningai leidžia laisvalaikį. Taip tenkinamas savišvietos poreikis, padedama spręsti socialinės atskirties problemas: neinvestuodami didelių lėšų, pensinio amžiaus žmonės gali kokybiškai studijuoti, mokytis naudingų dalykų, bendrauti su bendraamžiais.

TAU lankymas neabejotinai prisideda prie vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės kėlimo, nes subjektyvi asmens gerovė siejama ir su švietimo prieinamumu. Trečiojo amžiaus universitetai padeda įveikti socialinę atskirtį, išvengti pensinio amžiaus žmonių marginalizacijos, pagerina pensininkų socialinę integraciją į visuomenę. Savo ruožtu trečiojo amžiaus universitetai savo veikla praturtina regiono socialinį ir kultūrinį gyvenimą. Šiaulių trečiojo amžiaus universitetas (ir jo Humanitarinis fakultetas) dalyvauja miesto šventėse, savanorystės veikloje, palaiško kitas iniciatyvas. Trečiojo amžiaus universitetai Lietuvoje sulaukia vis didesnio populiarumo, visuomenės, žiniasklaidos dėmesio.

Literatūra

- Bėkšta 2011 – Arūnas Bėkšta, „Kas yra suaugusiųjų švietimo veikėjai ir kodėl jie turi būti profesionalai?“, *Andragogika*, 2011, 2, 49–53.
- Brazienė, Gudžinskienė 2004 – Rūta Brazienė, Jūratė Gudžinskienė, „Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje“, *Filosofija. Sociologija*, 2004, 4, 50–56.
- Kalvaitis, Barauskienė, Mačėnaitė 2014 – Albinas Kalvaitis, Jūratė Barauskienė, Agnė Mačėnaitė, *Trečiojo amžiaus universitetai Lietuvoje: situacijos analizė ir plėtros gairės*, Vilnius: Ugdymo plėtotės centras [prieiga internete: <https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2014/01/Tre%C4%8Diojo-am%C5%BEiaus-universitetai-Lietuvoje-situacijos-analiz%C4%97ir-pl%C4%97tros-gair%C4%97s.pdf>], žiūrėta 2020-01-10].
- Kalvaitis 2018 – Albinas Kalvaitis, *Trečiojo amžiaus universitetai Lietuvoje. 2018 m. situacija*, Vilnius: Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras [prieiga internete: <https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/08/Tre%C4%8Diojo-am%C5%BEiaus-universitetai-Lietuvoje.-2018-m.-situacija.pdf>], žiūrėta 2020-01-14].
- Kleinas 2018 – Danielius Kleinas, *Kelionės su Epikūru. Į Graikijos salą ieškant gyvenimo pilnatvės*, Vilnius: Vaga.
- Klumbytė 2019 – Ona Danutė Klumbytė, „Trečiojo amžiaus universitetas kaip būdas senatvę sulėtinti“, *Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui – 20 metų*, Šiauliai: Litera, 35–37.
- Metraštis 2008 – *Šiaulių trečiojo amžiaus universiteto Humanitarinio fakulteto metraštis, 1999–2020*, Šiauliai [rankraštis].
- Rapolienė 2007 – Gražina Rapolienė, „Lietuvos pagyvenusių žmonių identitetas iš postmodernizmo perspektyvos“, *Gerontologija*, 2007; 8(2), 109–116.
- Rapolienė 2012 – Kristina Urbaitytė, „Gražina Rapolienė. „Nenurasykime“ žmonių anksčiau laiko“, *Bernardinai.lt* [prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-11-30-grazina-rapolienė-nenurasykime-zmoniu-anksciau-laiko/91303>], žiūrėta 2020-01-10].

- Servetkienė 2012 – Vaida Servetkienė, „Gyvenimo kokybė Lietuvoje: subjektyvus situacijos vertinimas ir realybė“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 4 (28), 20–35.
- Suaugusiųjų švietimas Europoje 2008 – Suaugusiųjų švietimas Europoje: tendencijos ir problematika, Vilnius: Danielius.
- Šiaudvytis 2006 – Albinas Šiaudvytis, „Kaip sekasi pensininkams gyventi oriai Lietuvoje? (I)“, *Bernardinai.lt* [prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-08-02-kaip-sekasi-pensininkams-gyventi-oriai-lietuvoje-i/5147>, žiūrėta 2019-12-28].
- Šiaulienė 2019 – Aldona Šiaulienė, „Šiaulių TAU studento žvilgsniu“, *Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui – 20 metų*, Šiauliai: Litera, 39.
- Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui 10 metų 2009 – *Šiaulių trečiojo amžiaus universitetui 10 metų*, Šiauliai: Lucilijus.
- Trečiojo amžiaus universitetų sistemos veiklos analizė 2012 – *Trečiojo amžiaus universitetų sistemos veiklos analizė*, Vilnius: Socialinės informacijos ir mokymų agentūra [prieiga internete: <https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/08/Tre%C4%8Diojo-am%C5%BEiaus-universitet%C5%B3-sistemos-veiklos-analiz%C4%97.pdf>, žiūrėta 2020-02-06].

Džiuljeta Maskuliūnienė, Bronius Maskuliūnas

Trečiojo amžiaus universitetas – regiono vyresnio amžiaus žmonių socialinės ir kultūrinės atskirties mažinimo veiksnys

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: trečiojo amžiaus universitetas (TAU), humanitarinis akiratis, gyvenimo kokybė, socialinė ir kultūrinė atskirtis, atvejo analizė.

Pagyvenusio, seno žmogaus problematika tampa vis aktualesniu tyrimų objektu. Trečiojo amžiaus universitetai – šiuolaikinė suaugusiųjų neformaliojo švietimo forma, Lietuvoje sulaukianti vis didesnio populiarumo, pripažinimo. Didesni ar mažesni įvairių Lietuvos vietovių trečiojo amžiaus universitetai palaipsniui tampa svarbia vyresnio amžiaus žmonių kultūrinio gyvenimo forma, socialinės atskirties mažinimo įrankiu. Sociologai teigia, kad vyresnio amžiaus žmonės susiduria su dviguba socialine atskirtimi: kultūrine, nulemta negatyvių visuomenės nuostatų, ir ekonomine, nulemta skurdo. Tai ypač ryškiai patiria periferijos, regionų, nutolusių nuo centro, žmonės, nes čia pragyvenimo lygis yra žemesnis, o jų kultūrinis laukas teikia mažiau galimybių tenkinti įvairius XXI a. žmogaus poreikius.

Šio straipsnio tikslas – trečiojo amžiaus universitetą aptarti kaip regionuose vyresnio amžiaus žmonių socialinę ir kultūrinę atskirtį mažinantį veiksni. Tyrimo metodai – teorinės literatūros analizė, atvejo analizė (nagrinėjama Šiaulių trečiojo amžiaus universiteto Humanitarinio fakulteto patirtis), pusiau struktūruoto klausimyno duomenų analizė.

Trečiojo amžiaus universiteto fenomenas nagrinėjamas sociokultūriniame kontekste, akcentuojant socialinės atskirties, gyvenimo kokybės ir kitus aspektus. Straipsnyje patei-

kiaama glausta trečiojo amžiaus universitetų Lietuvoje tyrimų apžvalga. Daroma išvada, kad trečiojo amžiaus universitetai neabejotinai prisideda prie vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės kėlimo, nes subjektyvi asmens gerovė siejama ir su švietimo prieinamumu. Be to, TAU padeda išvengti pensinio amžiaus žmonių marginalizacijos, pagerina pensininkų socialinę integraciją į visuomenę. Tenkinant savišvietos poreikį, kartu sprendžiamos socialinės atskirties problemos: neinvestuodami didelių lėšų, pensinio amžiaus žmonės gali kokybiškai studijuoti, mokytis naudingų dalykų, bendrauti su bendraamžiais. Savo ruožtu trečiojo amžiaus universitetai savo veikla praturtina regiono socialinę ir kultūrinę gyvenimą.

Džiuljeta Maskuliūnienė, Bronius Maskuliūnas

Third Century University – a Factor Reducing Social and Cultural Exclusion of the Elderly People in the Region

S u m m a r y

Keywords: *Third Century University (TCU), humanitarian view, quality of life, social and cultural exclusion, case study.*

The problems of the elderly people are becoming an increasingly relevant object of research. Third Century Universities are a modern form of non-formal adult education that is increasingly becoming more popular and recognized in Lithuania. Larger or smaller third century universities in various parts of Lithuania are gradually becoming an important form of cultural life for the elderly people, a tool for reducing social exclusion. Sociologists claim that the elderly people face a dual social exclusion: cultural – driven by negative societal attitudes, and economic – driven by poverty. This is particularly felt by people of the periphery, remote regions, as the standard of living here is lower and their cultural field provides less opportunities to meet the various needs of a 21st century person.

The aim of this article is to discuss the Third Century University as a factor reducing social and cultural exclusion of the elderly people in the regions. Research methods are as follows: the analysis of theoretical literature, case analysis (the experience of the Faculty of Humanities of Šiauliai Third Age University is analysed), the analysis of semi-structured questionnaire data.

The phenomenon of the Third Century University is examined in a socio-cultural context, emphasizing social exclusion, quality of life and other aspects. The article provides a brief overview of research on Third Century Universities in Lithuania. The conclusion can be drawn that Third Century Universities undoubtedly contribute to improving the quality of life of the elderly people, as subjective well-being is also linked to access to education. In addition, TCU also helps to prevent the marginalization of people of retirement age, improves social integration of retirees into society. Meeting the need for self-education also solves problems of social exclusion: without investing large sums,

people of retirement age can attend quality studies, learn useful things, and communicate with their peers. In turn, Third Century Universities enrich social and cultural life of the region through their activities.

D ž i u l j e t a M A S K U L I Ū N I E N Ė
Regionų plėtros institutas
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[dziuljeta.maskuliuniene@su.lt]

B r o n i u s M A S K U L I Ū N A S
Regionų plėtros institutas
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[bronius.maskuliunas@su.lt]

Straipsnis gautas 2020 m. sausio 24 d., priimta 2020 m. vasario 12 d.
Received 24 January 2020, accepted 12 February 2020.